

Bp dr hab. Artur Grzegorz Miziński
Sekretarz Generalny Konferencji Episkopatu Polski
Skwer kard. Stefana Wyszyńskiego, 6
01-015 Warszawa

RECENZJA

rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Krzysztofa Rogali pt. *Obowiązki i prawa duchownych w ustawodawstwie biskupów wrocławskich po Soborze Watykańskim II*, Warszawa 2019 (mps, ss. 278), napisanej na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie pod kierunkiem ks. dr. hab. Janusza Gręźlikowskiego, prof. UKSW, w odpowiedzi na uchwałę Rady Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z dnia 24 września 2019 roku.

1. Ocena tematu i celu pracy

Biskupi będąc z Bożego ustanowienia następcami Apostołów, zostali obdarowani Duchem Świętym i ustanowieni w Kościele pasterzami. Misję tę realizują w hierarchicznej wspólnotcie z Głową Kolegium Biskupów i jego członkami (por. KPK/83, kan. 375). Poszczególni biskupi, którym została powierzona troska o Kościół partykularny, w imię Pana otaczają opieką pasterską swoje owce, wypełniając względem nich posługę nauczania, uświęcania i kierowania (por. Paweł VI, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”*, n. 11).

Każdemu biskupowi diecezjalnemu w powierzonych mu diecezji przysługuje wszelka władza zwyczajna, własna i bezpośrednia, jaka jest wymagana do pełnienia jego pasterskiego urzędu, za wyjątkiem szczegółowych rezerwacji ze strony władzy najwyższej lub innej właściwej władzy kościelnej (por. KPK/83, kan. 381 § 1). Obejmuje ona zarówno władzę ustawodawczą, wykonawczą, jak i sędziowską (por. KPK/83, kan. 135 § 1). Na mocy tej władzy biskupi diecezjalni mają prawo i obowiązek, wobec Boga i powierzonych im wspólnoty, stanowienia przepisów dla tych, którzy zostali powierzeni ich pasterskiej trosce (por. KK, n. 27).

Sprawowanie władzy ustawodawczej powinno dokonywać się zawsze w sposób przepisany prawem, co w przypadku biskupa diecezjalnego oznacza, że co do zasady powinien

ją wykonywać osobiście, bez możliwości delegowania, i nigdy nie może wydać ustawy sprzecznej z aktem prawnym wyższego rzędu (por. KPK/83, kan. 135 § 2). Działalność ustawodawcza biskupa diecezjalnego może być realizowana w sposób uroczysty na synodzie diecezjalnym lub w sposób zwyczajny poza nim, poprzez wydawanie dekretów ogólnych, ustawodawczych i wykonawczych, do których mają zastosowanie przepisy kanonów o ustawach (M. Sitarz, *Wymogi stanowienia prawa w Kościele partykularnym. Zarys problematyki*, „Biuletyn SKP”, s. 86). Ta ostatnia forma działalności jest konieczna, jako że działalność synodalna, ze względu na swój nadzwyczajny charakter, nie zawsze zaradza wszystkim potrzebom ustawodawczym diecezji (por. T. Pawluk, *Uwagi na temat ustawodawstwa diecezjalnego*, PK, 34(1991), nr 1–2, s. 33). Ustawodawstwo partykularne zatem realizowane przez biskupa diecezjalnego można podzielić na synodalne oraz pozasynodalne.

Działalność ustawodawcza pozasynodalna uzależniona jest od rzeczywistych potrzeb danego Kościoła partykularnego. Może być ona podyktowana potrzebą wpływającą z prawa powszechnego, lub też wynikiem inicjatywy biskupa. Prawo powszechne daje biskupowi diecezjalnemu, jako prawodawcy w Kościele partykularnym, wiele możliwości kształtowania oryginalnego oblicza życia religijnego wspólnoty Ludu Bożego powierzonej jego pasterskiej trosce.

W ostatnich dziesięcioleciach impulsem do działania na płaszczyźnie ustawodawczej, w wypełnianiu pasterskiej posługi biskupa, stały się w dużej mierze: reforma Soboru Watykańskiego II oraz kodyfikacja prawa kościelnego z 1983 roku. Soborowa reforma w duchu *aggiornamento* nie tylko dała Kościołowi bogaty skarb wiedzy i bodziec do działania, ale również wytyczyła i ukształtowała nowe prawo, dziedzictwo obowiązków, przepisów i zadań zarówno dla duchownych, jak i świeckich (J. Gręźlikowski, *Odnowa prawa kanonicznego w perspektywie aggiornamento*, w: „Sobór Watykański II. Inspiracje i wpływ na Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku”, red. K. Burczak, Lublin 2006, s. 60).

Biskup, w ramach kompetencji, które nadaje mu prawo, może wydawać normy regulujące życie powierzonego mu Ludu Bożego. W pełnieniu posługi nauczania, uświęcania oraz rządzenia w Kościele partykularnym wspierają biskupa diecezjalnego jego najbliżsi współpracownicy, którymi na mocy święceń są prezbiterzy i diakoni. W kontekście sprawowanej przez biskupów diecezjalnych władzy rządzenia, należy postawić sobie pytanie, na ile i w jaki sposób, korzystając z przysługującego im prawa do działalności ustawodawczej, wpływają na kształtowanie się prawa partykularnego w odniesieniu do obowiązków i praw duchowieństwa.

Tytuł recenzowanej dysertacji *Obowiązki i prawa duchownych w ustawodawstwie biskupów włocławskich po Soborze Watykańskim II* określa zasadnicze zagadnienia, które stanowią przedmiot przeprowadzonych przez Autora badań. Głównym celem, jaki stawia sobie Doktorant w ocenianej dysertacji, jest „ukazanie regulacji prawnych wydanych przez biskupów włocławskich tworzących posoborowe ustawodawstwo diecezjalne w zakresie obowiązków i praw dla duchownych” (s. 11). Omawiana działalność ustawodawcza obejmuje okres od zakończenia Soboru Watykańskiego II, aż do czasów współczesnych, do roku 2018. Należy jednak zauważyć, że podejmowana w pracy tematyka wykracza poza działalność ustawodawczą, na którą wskazano w tytule rozprawy. Doktorant analizuje również akty wykonawcze wydawane przez biskupów włocławskich i inne dokumenty, które miały wpływ na życie i posługiwanie duchownych w omawianej diecezji.

Autor, już we wstępie, określa pytania badawcze, które dotyczą działalności ustawodawczej biskupów włocławskich w zakresie obowiązków i praw duchownych: „czy wydane przez nich akty normatywne wystarczająco regulują życie i posługę duchowieństwa diecezjalnego, czy istnieje potrzeba ich aktualizacji, a także czy są zamieszczone w jednym zbiorze powszechnie dostępnym dla każdego duchownego?” (s. 11). Tak zdefiniowany zakres badawczy nie był dotychczas przedmiotem analiz. W związku z tym studium to ma charakter nowatorski i daje cenny wkład w rozwój opracowań na temat stanowienia prawa diecezjalnego. Zagadnienia będące przedmiotem ocenianej dysertacji, zostały przez Doktoranta rzetelnie przeanalizowane i usystematyzowane przede wszystkim w oparciu o bogaty materiał źródłowy oraz obszerną literaturę przedmiotu.

2. Ocena wykorzystania źródeł i literatury

Niniejsza praca ma charakter typowo źródłowy. Głównym przedmiotem analiz są statuty synodów włocławskich oraz pozasynodalna działalność ustawodawcza pasterzy Kościoła włocławskiego. W celu lepszego zrozumienia działań podejmowanych przez biskupów omawianej diecezji, Autor zaprezentował także inne dokumenty, niemające charakteru ustawodawczego, wydane przez tych biskupów.

Bibliografia została przygotowana starannie, zestawiona w sposób usystematyzowany z podziałem na źródła (s. 250-264) i literaturę przedmiotu (s. 264-278). Wśród źródeł wyróżniono: dokumenty Soboru Watykańskiego II, dokumenty papieskie, dokumenty Kurii Rzymskiej, dokumenty Episkopatu Polski, dokumenty synodów włocławskich, biskupów włocławskich i Kurii Diecezjalnej Włocławskiej, komunikaty, informacje, homilie, ustawy oraz

rozporządzenia. Jako odrębne źródło wskazane jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. W poszczególnych kategoriach dokumenty uporządkowane są chronologicznie, natomiast literatura przedmiotu – alfabetycznie, według nazwisk autorów.

Przy całej rzetelności i staranności opracowania bibliografii, Autor, niestety, nie uniknął pojedynczych błędów. Nie zauważył dwukrotnego umieszczenia w wykazie bibliografii tej samej ustawy o systemie oświaty oraz niepotrzebnie połączył ją z rozporządzeniem w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, które powinno stanowić odrębną pozycję bibliograficzną. Niezrozumiałe jest również użyte w bibliografii określenie, że „Ustawa z dnia 7 września 1990 r. o systemie oświaty”, jest „regulowana Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach” (s. 264). Błąd ten występuje również w przypisie 91 rozdziału pierwszego dysertacji. Wskazane wyżej rozporządzenie jest aktem wykonawczym i zostało wydane na podstawie art. 12 ust. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1481, z późn. zm.). Trudno jednak stwierdzić, że ono w jakiś sposób „reguluje” tę ustawę. Ponadto Autor rozprawy w przypisie 91 (s. 34) błędnie podaje rok 1990 jako rok wydania ustawy o systemie oświaty. Prawidłowy jest rok 1991, co zostało wskazane w przypisie 69 i 107 rozdziału drugiego oraz w bibliografii (s. 264). Jeśli natomiast chodzi o przywołanie Dziennika Ustaw z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 jako miejsca opublikowania omawianej ustawy, to wydaje się być ono przypadkowe. Nie wskazuje bowiem ani na publikację najnowszego tekstu jednolitego ustawy, ani nie jest to publikator odpowiadający omawianemu w danej części dysertacji okresowi po transformacji politycznej z roku 1989 (s. 86, 95). Ponadto warto zwrócić uwagę na fakt, że podając źródło w wykazie bibliografii nie wskazujemy konkretnego paragrafu, ale całość cytowanego dokumentu. Tymczasem po rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 1 sierpnia 2001 r. w sprawie sposobu prowadzenia ewidencji grobów wskazany jest - zupełnie niepotrzebnie - § 1 (s. 264).

Bibliografia, oprócz źródeł, składa się z 250 pozycji literatury związanej z tematem dysertacji. Większość z nich stanowi literatura polskojęzyczna. Wśród pozycji obcojęzycznych najczęściej cytowane są komentarze do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 w języku włoskim. Literatura przedmiotu została odpowiednio dobrana i zastosowana. Pojawiają się jednak pewne uchybienia w zapisywaniu obcojęzycznych nazwisk, takich jak np.: Agar J.T. Martin de – podczas gdy powinno być Martín de Agar J.T., Paolis V. de – a powinno być De Paolis V., oraz Torre G. dalla – gdy powinno być Dalla Torre G.

Zakres wykorzystanej literatury wskazuje, że Autor recenzowanej rozprawy dokonuje nie tylko szerokiej analizy posoborowego prawa partykularnego diecezji wrocławskiej, w kontekście praw i obowiązków duchownych, ale również wykazuje się szeroką znajomością wiedzy teoretycznej z prawa kanonicznego w omawianym zakresie.

Wykorzystana w dysertacji bogata bibliografia świadczy o dogłębnym poznaniu tematu i erudycji Autora, a także o umiejętności systematyzacji analizowanego materiału badawczego.

3. Metoda badawcza

Zgodnie z postawionym celem badawczym i wynikającą z niego konstrukcją pracy, Autor w swej rozprawie posłużył się trzema metodami naukowymi: historyczno-prawną, dogmatyczno-prawną oraz porównawczą (s. 11-12). Prezentacja procesu kształtowania się prawa partykularnego w zakresie obowiązków i praw duchownych uzasadnia zastosowanie metody historycznej, a konieczność dokonania analizy licznych aktów prawnych oraz zestawienie przepisów w nich zawartych domagały się zastosowania metod: dogmatyczno-prawnej i porównawczej. Metoda porównawcza została również wykorzystana w podsumowaniu każdego rozdziału, będącego swoistego rodzaju komentarzem do omawianego zagadnienia. Wymienione zatem metody w opracowaniu zagadnienia określonego tematem pracy są poprawne i posługiwanie się nimi nie budzi zastrzeżeń.

4. Ocena formalnej konstrukcji pracy

Zasadniczy korpus rozprawy poprzedza spis treści (s. 2-4) oraz wykaz skrótów (s. 5-6). Dysertacja składa się z czterech rozdziałów, które spinają jakby w klamry: wstęp i zakończenie. Całość dopełnia bibliografia (s. 250-278).

Podział dysertacji na cztery rozdziały jest uzasadniony, logiczny i pozwala na wyczerpujące przedstawienie zawartej w tytule problematyki. Rozdziały rozpoczynają się krótkim wprowadzeniem teoretycznym. W końcowej części każdego z nich Autor zamieścił podsumowanie prezentowanej materii, będące jednocześnie komentarzem do omawianego zagadnienia.

Praca napisana jest językiem poprawnym. Strona edytorska dysertacji zasługuje na duże uznanie. Należy również podkreślić bogactwo i staranność w sporządzeniu przypisów tak źródłowych, jak i odwołujących się do literatury. Powyższe uwagi wskazują, że Doktorant

wykazał się szeroką znajomością poruszanej problematyki, a także rzetelnością w jej przygotowaniu.

Nie można jednak nie wspomnieć o pewnych niedociągnięciach w omawianym obszarze. I tak, w tekście zdarzają się drobne błędy, uchybienia interpunkcyjne, pominięcia czy literówki, jak: brak kropki po skrócie kan. (np. przypisy w rozdziale drugim: 5-10, 12, 56, 65-67, 163, przypis 235 w rozdziale trzecim), brak spacji (np. s. 73 „i rodzinie”, s. 88 „diecezji, troszczył się”, s. 95 „konsekrowane, było”, s. 142 „1983, a także”), „katolickim Uniwersytecie Lubelskim” zamiast „Katolickim Uniwersytecie Lubelskim” (s. 48), „senatorach” zamiast „sanatoriach” (s. 147), „neoprezbiterzy” zamiast „neoprezbiterzy (s. 157), „odjąć decyzję” zamiast „podjąć decyzję” (s. 165).

Lektura punktu 4.2.1. dysertacji rodzi pytanie czy „Kronika Diecezji Włocławskiej” ma rangę organu urzędowego: „(...) ustawodawca synodalny wspomina o „Kronice Diecezji Włocławskiej” jako diecezjalnym i kurialnym organie urzędowym, w którym będą zamieszczane wszystkie rozporządzenia diecezjalne”, czy jednak jest tylko czasopismem, które miało znajdować się w „każdej kancelarii parafialnej, rektorskiej, w kłeryckich domach zakonnych a także w zgromadzeniach żeńskich (...)” (s. 107).

Nieprecyzyjne jest również stwierdzenie jakoby ustawa o działalności gospodarczej była ustawą z dnia 1 stycznia 1989 r. Ustawa ta weszła w życie 1 stycznia 1989 r., natomiast jest to ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r., co zresztą prawidłowo potwierdza opis znajdujący się w przypisie 192: „Ustawa z dnia 28 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, Dz. U. Nr 41, poz. 324” (s. 111).

Nie należy do dobrego stylu stosowanie w pracy naukowej sformułowań takich jak: „synod mówi”, „synod zaleca”, „synod podkreśla”, „synod zachęca”, „statuty synodalne przypominają”, „statut w tej części mówi”, „synod zobowiązuje”, „synod przypominał” (np. s. 83, 84, 92, 95, 103, 195). Również używane w potocznej mowie sformułowanie „odnośnie czegoś”, pomimo tego, że zaczyna ono przenikać do języka polskiego, w rozprawie doktorskiej dobrze byłoby zastąpić cały czas obowiązującym określeniem „odnośnie do czegoś”. Niezależnie od tego, która forma zostanie przyjęta, w dysertacji zauważa się brak jednolitości. W większości przypadków Autor używa „odnośnie czegoś”, np.: „odnośnie praw i obowiązków” (s. 18), „odnośnie norm prawnych” (s. 130), „odnośnie sakramentu” (s. 135, 149), „odnośnie omawianego zagadnienia” (168), „odnośnie tego wydarzenia” (s. 178, 180), „odnośnie posługi” (s. 201). Kilka razy jednak występuje również pisownia „odnośnie do czegoś”, np.: „odnośnie do formacji seminaryjnej” (s. 152), „odnośnie do obowiązków” (s. 226), „regulacje odnośnie do rady kapłańskiej” (s. 240).

Nieliczne, przedstawione wyżej uwagi krytyczne w niczym nie pomniejszają wartości ocenianej rozprawy, a raczej są wskazaniem do wzięcia pod uwagę w perspektywie ewentualnej publikacji dysertacji.

5. Treść pracy i osiągnięcia badawcze

Zasadniczy korpus rozprawy doktorskiej składa się z czterech rozdziałów. We wstępie (s. 7-14), który poprzedza całość dysertacji, zawarte zostały oczekiwane zwykle w tym miejscu informacje, a więc zasadniczy problem dysertacji oraz jej cel, wskazanie metody badań i płaszczyzny źródłowej, jak również uzasadnienie przyjętego schematu.

Rozdział pierwszy „Diecezja wrocławska po Soborze Watykańskim II” (s. 15-72) podzielony został na cztery paragrafy. Pomimo zawartej w tytule sugestii, że przedmiotem rozważań tego rozdziału będzie okres po Soborze Watykańskim II, w pierwszym paragrafie Autor ukazał krótką historię i kształtowanie się struktur organizacyjnych diecezji wrocławskiej od czasów jej powstania, a zatem od XI wieku, aż do współczesności – do roku 2018. W kolejnym paragrafie przedstawione zostały uwarunkowania religijno-duszpasterskie diecezji wrocławskiej w okresie posoborowym, na które miała wpływ również ówczesna sytuacja polityczno-społeczna w Polsce. W paragrafie tym scharakteryzowana została ludność zamieszkująca diecezję, jej stan religijno-moralny, opisana sytuacja katechizacji, a także obecność i działalność wspólnot zakonnych. W trzecim paragrafie zaprezentowane zostały sylwetki biskupów wrocławskich, pełniących swoją posługę w omawianym okresie: Antoniego Pawłowskiego, Jana Zięby, Józefa Henryka Muszyńskiego, Bronisława Jana Marii Dembowskiego i Wiesława Alojzego Meringa. Ostatni paragraf dotyczy działalności synodalnej w diecezji wrocławskiej w czasach posoborowych obejmującej Pierwszy Synod Diecezji Wrocławskiej, który był jednocześnie pierwszym w Polsce synodem diecezjalnym po zakończeniu Soboru Watykańskiego II, oraz Drugi Synod Diecezji Wrocławskiej, którego uchwały w 1994 r. promulgował biskup Bronisław Dembowski. Analizując poszczególne uchwały Pierwszego Synodu, Autor zauważa, iż „w duchu odnowy soborowej, miał on charakter bardziej duszpasterski niż typowo jurydyczny” (s. 67). Z kolei Drugi Synod jest przez Doktoranta określony jako uzupełnienie recepcji uchwał soborowych oraz przepisów nowego kodeksu w prawie diecezjalnym wrocławskim (s. 70).

Rozdział drugi (s. 73-117) zawiera analizę aktów prawnych wydawanych przez biskupów wrocławskich odnośnie do praw i obowiązków duchownych jako współpracowników w pełnieniu posługi nauczania. Przeprowadzone przez Doktoranta badania ukazują wielką

troskę rządców Kościoła wrocławskiego o gorliwość w wypełnianiu tego zadania. Rozdział ten składa się z czterech paragrafów, które dotyczą: przepowiadania Słowa Bożego, katechizacji zarówno parafialnej, jak i szkolnej, przygotowania młodzieży do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wykorzystania środków społecznego przekazu (książek, środków audiowizualnych i Internetu) w posłudze nauczania. Autor wysunął wniosek, że szybki rozwój nowych technologii, które mogą i powinny być wykorzystywane do przekazywania prawd wiary współczesnym odbiorcom, domaga się również szybkiego aktualizowania prawa partykularnego regulującego tę dziedzinę.

Rozdział trzeci traktuje o obowiązkach i prawach duchownych diecezji wrocławskiej w kontekście pełnienia misji uświęcania. Składa się z trzech paragrafów. W pierwszym paragrafie znajduje się opis przepisów wydanych przez biskupów wrocławskich w zakresie sprawowania posługi sakramentalnej. Paragraf drugi dotyczy pozostałych aktów kultu Bożego, do których zalicza się: sakramentalia; liturgię godzin; pogrzeb kościelny; kult świętych, obrazów i relikwii oraz ślub i przysięgę. W trzecim paragrafie omówione zostały przepisy odnoszące się do miejsc i czasów świętych. W związku z tym, że w pasterskie zadanie uświęcania najbardziej wpisuje się pełnienie posługi sakramentalnej, dlatego też najwięcej regulacji prawnych zostało wydanych właśnie w tym zakresie. Biskupi wykazywali dużą troskę o dbałość w sprawowaniu sakramentów i przestrzegali przed złymi praktykami. Oprócz uchwał synodalnych biskupi wydawali wiele zarządzeń, odnoszących się np. do przyjmowania intencji mszalnych czy binowania i trynowania Mszy św. Autor rozprawy zwraca uwagę na to, że w kształtowaniu przepisów prawa partykularnego brano pod uwagę również prawo państwowe, jeśli regulowane kwestie, podlegały obu reżimom prawnym, np. prowadzenie cmentarzy.

Rozdział ostatni, składający się z trzech paragrafów, dotyczy praw i obowiązków duchownych diecezji wrocławskiej rozważanych w kontekście pełnienia pasterskiej posługi rządzenia. Paragraf pierwszy poświęcony został ukazaniu norm wspólnych odnośnie do życia i posługi wszystkich duchownych. Z kolei w paragrafie drugim przywołane zostały przepisy odnoszące się do poszczególnych funkcji: dziekanów, proboszczów, a także wikariuszy, rektorów i kapelanów. W paragrafie ostatnim omówione zostały przepisy dotyczące instytucji diecezjalnych. Analiza zebranego materiału ukazuje troskę biskupów wrocławskich o życie zewnętrzne i wewnętrzne duchowieństwa, o ich rozwój intelektualny oraz o odpowiednią formację. Omawiane przepisy dotyczyły nie tylko zaangażowania w posługę, ale również czasu wypoczynku i regeneracji sił przez duchownych.

Doktorant w recenzowanej dysertacji nie pomija przepisów, które dziś mogą wydawać się archaiczne, jak np. te odnoszące się do korzystania z pojazdów mechanicznych,

przewożenia kobiet, czy przebywania osób świeckich na plebaniach i w domach parafialnych. Ich sens i znaczenie ukazuje w kontekście ówczesnej sytuacji, kiedy to duchowni byli piętnowani przez władze państwowe, a restrykcyjne przepisy miały być pomocą w uniknięciu jakiegokolwiek zgorznięcia i prowokacji ze strony nieprzychylnych osób.

Przeprowadzona przez Doktoranta analiza obszernego materiału źródłowego wskazuje na bogactwo ustawodawstwa partykularnego diecezji wrocławskiej w zakresie stanowienia i kształtowania prawa w odniesieniu do praw i obowiązków duchowieństwa. Jest ono wynikiem troski biskupów wrocławskich okresu posoborowego o właściwą recepcję prawa powszechnego. Przykładem może tu być utworzenie przez biskupa Pawłowskiego, już dwa lata po zakończeniu Soboru Watykańskiego II, nowego organu w diecezji, jakim była rada kapłańska. Wpływ na wydawanie nowych norm przez biskupów miała również zmieniająca się sytuacja polityczno-społeczna oraz zmiany administracyjne granic diecezji w Polsce.

W zakończeniu recenzowanej rozprawy Doktorant przedstawił wnioski z badań formułując odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Przede wszystkim stwierdził, że bogactwo analizowanego materiału pozwala ocenić działalność ustawodawczą biskupów wrocławskich w kontekście pełnienia posługi nauczania, uświęcania i rządzenia jako wystarczającą. Wydane przez nich akty prawne dotyczące obowiązków i praw duchownych w zakresie działalności duszpasterskiej, a także ich życia osobistego, ukazują specyfikę Kościoła partykularnego na tle nauczania soborowego i prawa kodeksowego.

Autor podkreśla wrażliwość poszczególnych biskupów wrocławskich na ważne wydarzenia z życia Kościoła i troskę o dostosowywanie prawa diecezjalnego do rozwijającego się prawa powszechnego. Doskonałym przykładem są synody wrocławskie: pierwszy synod zwołany zaraz po Soborze Watykańskim II, drugi po promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1983 r. Również działalność pozasynodalna ukazuje aktywność pasterzy Kościoła wrocławskiego w aktualizacji norm wydawanych dla duchowieństwa.

Odpowiedź na pytanie dotyczące dostępności przepisów prawa diecezjalnego jest złożona. Cała działalność biskupów wrocławskich w okresie posoborowym jest publikowana w urzędowym piśmie diecezjalnym, a Statuty Drugiego Synodu Diecezji Wrocławskiej z 1994 r. zostały wydane jako oddzielna publikacja. Niestety przeprowadzone przez Autora badania wykazują, że dotarcie do zebranego materiału stanowi pewną trudność. Obowiązujące ustawodawstwo synodalne zostało wydane w sierpniu 1994 r. i przekazane wszystkim duchownym w diecezji. Pozycja ta jednak nie doczekała się kolejnego wydania, a po upływie kilkudziesięciu lat jest coraz trudniej dostępna.

W związku z przedstawioną sytuacją na uwagę zasługuje postulat *de lege ferenda*, jaki Autor wysuwa w Zakończeniu rozprawy, by „zaktualizowane prawodawstwo diecezjalne zostało wydane w postaci nowej publikacji, powszechnie dostępnej” (s. 248). Zaproponował również, by stworzyć zbiór aktualnych przepisów regulujących obowiązki i prawa duchownych, dołączając również ich genezę. „Taka publikacja mogłaby służyć jako podręcznik prawa partykularnego diecezji włocławskiej przydatny nie tylko dla duchownych, ale także dla kandydatów przygotowujących się do przyjęcia święceń” (s. 248).

Biorąc pod uwagę całościową ocenę merytoryczną pracy i osiągnięcia badawcze w niej przedstawione, należy stwierdzić, iż Autor w sposób systematyczny przedstawił przepisy prawa partykularnego stanowione przez biskupów włocławskich w określonych ramach czasowych, od Soboru Watykańskiego II po czasy współczesne. Prezentacja przepisów jest dokonana w sposób klarowny, w oparciu o potrójną posługę: przepowiadania, uświęcania i rządzenia. Należy bardzo pozytywnie ocenić kompetencje Doktoranta oraz trud włożony w zebranie i usystematyzowane opracowanie przepisów prawa partykularnego. Na uwagę zasługuje wysunięty postulat odnośnie do nowego wydania zebranych i krytycznie opracowanych tychże przepisów. Wierzę, że dalsze zaangażowanie Doktoranta przyczyni się do powstania rzetelnej publikacji prawa partykularnego Kościoła włocławskiego odnośnie do obowiązków i praw duchownych.

6. Wnioski końcowe

Recenzowana rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Krzysztofa Rogali jest dziełem wystarczająco dojrzałym, jedynym jak dotychczas systematycznym opracowaniem przepisów prawa partykularnego w omawianym zakresie, przez co bardzo potrzebnym i wartościowym. Oceniana dysertacja jest owocem rzetelnie przeprowadzonych przez Autora badań z zakresu partykularnego prawa kanonicznego. Posiada dobrą konstrukcję metodologiczną. Ma dobrze sprecyzowany przedmiot badań, jasno określony cel oraz właściwą strukturę. Doktorant w przygotowaniu dysertacji wykazał się dobrym warsztatem naukowym.

7. Konkluzja

W konkluzji recenzji stwierdzam, że praca ks. mgr. lic. Krzysztofa Rogali spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, o których mowa w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca

2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668, z późn. zm.),
ponieważ:

- stanowi oryginalne rozwiązanie postawionego w tytule rozprawy zagadnienia;
- na postawione pytania badawcze odpowiada całościowo, biorąc za podstawę zakres przyjęty we wstępie pracy;
- prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta w dyscyplinie prawa kanonicznego oraz wymagany stopień dojrzałości naukowej i umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Wskazane w recenzji nieliczne braki dotyczące języka pracy nie umniejszają walorów rozprawy. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa, dnia 14 stycznia 2020 roku

bp dr hab. Artur G. Miziński